

שם הקורס: מזרח אירופה עד חלוקות פולין- תוכנית השטעטל

שם המרצה: ד"ר יהודית קאליק

היקף הקורס בש"ש: 1

היקף הקורס בנ"ז: 1

דרישות קדם: אין

סוג הקורס: (שיעור רגיל, סמינר, וכיו"ב)

שנה"ל: תש"פ

מס' הקורס: 0-130073-0

נושאי הקורס:

1. נסיכויות קייב בין הסקנדינבים, הביזנטים והכוזרים ויהודי קייב.
2. האיחוד בין הליטאים לבלרוסים וההשתלטות הנסיכות הליטאית הגדולה על אדמות רוסיה הקייבית. השפעת התהליך הזה על היישוב היהודי באזור.
3. השפעת הכיבוש המונגולי.
4. כתר פולין וכיבוש אדמות הליץ' על ידי קזימיר הגדול.
5. רפובליקת האצילים של ממלכת פולין-ליטא, המבנה המדיני – חברתי . "פה-לין".
6. המבנה הכלכלי של ממלכת פולין-ליטא וחלקם של היהודים בו.
7. מבנה דתי- לאומי של ממלכת פולין-ליטא (קאתולים, אוניאטים, פרבוסלאבים, פרוטסטנטים, מוסלמים, קראים ויהודים) .
8. חלוקות פולין והשלכותיהן.

מטרות הקורס:

1. גליציה הייתה מורכבת משני חלקים: החלק המערבי , שהיה חלק מפולין קטן, והחלק המזרחי, שהיה מבוסס על נסיכות הליץ' לשעבר. לפיכך, יש צורך בברור הרקע ההיסטורי של המדינות שהחלקים הללו היו שייכים אליהן, מראשית יסודן , במאה העשירית, ועד חלוקות פולין, במאה השמונה-עשרה, כרקע להבנת תולדות היהודים באזור.
2. בירור סוגיות יסוד בתולדות יהודי מזרח אירופה בימי הביניים ובעת החדשה המוקדמת כחלק מתולדות האזור, מהבחינה המדינית, הכלכלית, החברתית והדתית.

מבנה הקורס:

1. דיון בנושאי הקורס על סמך קריאה וניתוח בכיתה של תעודות בנות הזמן (מקורות) וקריאה מוקדמת של ספרות מחקרית.

2. כל חומר הקריאה והתעודות שיקראו בשיעור יהיו זמינים במודל.

דרישות הקורס, חובות הסטודנט:

1. נוכחות – 30%
2. קריאה של ספרות מחקרית והשתתפות פעילה בדין בכיתה - 20%
3. כתיבת עבודת בית בסיום הקורס (6-8 עמ') - 50%

מהלך לימודים:

מספר שיעור	נושא	קריאה (קיצור)
1	רוסיה הקייבית: הקמת רוסיה הקייבית במאה ה-9, הדרך מהוויקינגים לביזנטיון, התנצרות.	חובה: Cambridge History of Russia (2006): 47-72 רשות: קלוצ'בסקי (תשכ"ט): פרק שני.
2	יהודי קייב וממלכת הכוזרים. בעיית היהודים ה"כנענים" והיהודים ה"אשכנזים".	חובה: קוליק (2010): 159-177. רשות: קוליק (2010): 104-137.
3	ראשית המדינה הפולנית: הפיאסטים הראשונים. התנצרות. ראשית ההתיישבות היהודית.	חובה: ברטל וגוטמן (תשנ"ז), 47: -17 רשות: Gieysztor, Kieniewicz (1968): פרק ראשון; תא-שמע (תשמ"ח): 347-370.
4	הכיבוש המונגולי של מזרח אירופה והשלכותיו על המפה המדינית והכלכלית של האזור ועל התיישבות היהודים בו.	חובה: Cambridge History of Russia (2006): 127-157. רשות:
5	הקמת הנסיכות הליטאית הגדולה: ראשית ההתיישבות היהודית בה, ההשתלטות הפולנית על נסיכות הליץ', האיחוד הפרסונלי בין הנסיכות הליטאית לבין כתר פולין.	חובה: Kalik, 2018 עמ' 14-21. רשות: Gerutis, 1969: פרק ראשון.
6	המבנה הכלכלי של מזרח אירופה בימי הביניים והתפקיד הכלכלי "המשלים" שהיהודים ממלאים בו עד שלהי המאה ה-15.	חובה: היילפרין תש"ח: 155-199 רשות:
7	רפובליקת האצילים של ממלכת פולין-ליטא, המבנה המדיני – חברתי: המלוכה הנבחרת, המשטר הממוזג, האוליגרכיה של המגנאטים ו"יהודי האדון".	חובה: ברטל וגוטמן תשנ"ז: -115 רשות: Davies, 1982: פרק שני.

מספר שיעור	נושא	קריאה (קיצור)
8	הפיכתה של מזרח אירופה ל"אסם התבואה" של אירופה: הצמתת איכרים, אגראריזציה של הערים, משק מייצא תבואה. התדרדרותה של העיר המלכותית ועליית העיר הפרטית.	חובה: Kalik 2018: 21-30 רשות: ברטל וגוטמן תשנ"ז, : 209-224.
9	השפעת השינויים הכלכליים על תחומי העיסוק הכלכליים של היהודים: ממלוים בריבית ללווים בריבית, החכירה, הפונדק ויהודי והכפר. מסחר ומלאכה.	חובה: גולדברג, תשנ"ט: 232-240. רשות: קליק תשס"א: 25-47.
10	סיפוח אוקראינה על ידי ממלכת פולין-ליטא, הקולוניזציה של אוקראינה, הקמת הכנסייה האוניאטית, הקוזקים ומרד הקוזקים של בוגדן חמלניצקי (פרעות ת"ח-ת"ט).	חובה: Sysyn 2003: 115-139. רשות: אטינגר תשנ"ה: 107-142.
11	ההתיישבות היהודית באוקראינה כחלק מהקולוניזציה הפולנית והשלכותיה הכלכליות והחברתיות-דתיות עד פרעות ת"ח-ת"ט ולאחריהן.	חובה: אטינגר תשנ"ה: 143-174. רשות: ברטל וגוטמן תשנ"ז, עמ' 179-192.
12	הסובלנות הדתית בממלכת פולין-ליטא עד הקונטר-רפורמציה והשלכותיה: התפשטות הרפורמציה בממלכת פולין-ליטא, מיעוטים דתיים: פרבוסלבים, אוניאטים, מוסלמים, קראים ויהודים.	חובה: Weintraub 1971, עמ' 21-44. רשות: קליק 1997: 103-111.
13	הקונטר-רפורמציה משנת 1648 ועד חלוקת פולין והשלכותיה.	חובה: ברטל וגוטמן תשנ"ז: 193-208.
14	חלוקת פולין והייחודיות של גליציה ויהודייה לאחר החלוקות.	חובה: ברטל וגוטמן תשנ"ז: 243-262. רשות: Kalik 2018: 30-33.

ביבליוגרפיה:

קריאת חובה:

1. *The Cambridge History of Russia, vol. 1, From early Rus to 1689*, ed., M. Perrie, Cambridge, 2006.
2. Davies, N., *God's Playground: a History of Poland*, vol. 1, New York, 1982.
3. Kalik J., *Movable Inn, the Rural Jewish Population of Minsk Guberniya from 1793 to 1914*, Berlin-Warsaw 2018.
4. Sysyn, F., "The Khmel'nyts'kyi Uprising: A characterization of the Ukrainian revolt," *Jewish History* 17,(2003), pp. 115-139.

5. Weintraub, W., "Tolerance and Intoleramnce in Old Poland", *Canadian Slavonic Papers* 13, (1971), pp. 21-44.

6. אטינגר שי, בין פולין לרוסיה, ירושלים תשנ"ה.
7. בית ישראל בפולין, מימים ראשונים ועד לימות החורבן, עורך: י' היילפרין, כרך א', ירושלים תש"ח.
8. גולדברג י', החברה היהודית בממלכת פולין-ליטא, ירושלים תשנ"ט.
9. טלר א', כסף, כוח והשפעה, היהודים באחוזות בית רדז'יוויל בליטא במאה הי"ח, ירושלים תשס"ו.
10. קיום ושבר, יהודי פולין לדורותיהם, עורכים: ישראל ברטל, ישראל גוטמן, ירושלים תשנ"ז.
11. תולדות יהודי רוסיה: מימי קדם עד העת החדשה המוקדמת, עורך אלכסנדר קוליק, ירושלים 2010.
12. קליוצ'בסקי ו', דברי ימי רוסיה, תל-אביב, תשכ"ט.
13. קליק י', האצולה הפולנית והיהודים בממלכת פולין-ליטא בראי התחיקה בת הזמן, ירושלים תשנ"ז.
14. קליק י', הפקדה ווידרקאוף בפעילותם הכלכלית של יהודי ממלכת פולין-ליטא, בתוך: יזמות יהודית בעת החדשה, מזרח אירופה וארץ ישראל, עורכים: ר' אהרונסון ושי שטמפפר, ירושלים תשס"א, עמ' 25-47.
15. קראקא, קז'ימיז', קרקוב, מחקרים בתולדות יהודי קרקוב, עורך: א' ריינר, תל-אביב 2001.
16. תולדות יהודי רוסיה: מימי קדם עד העת החדשה המוקדמת, עורך א' קוליק, ירושלים 2010.

קריאת רשות:

1. Maczak, A. et al., eds. *East-Central Europe in Transition: From the Fourteenth to the Seventeenth Century*, Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
2. Gerutis Albertas, *Lithuania 700 years*, New York: Maryland Books, 1969.
3. Gieysztor, A., Kieniewicz, S. (eds.), *History of Poland*, Warszawa, 1968.
4. Gimbutas Marija, *The Slavs*, New York, 1971, pp. 14-132.
5. Płaza, S., "Changes in the Political System of the Polish Commonwealth after the Extinction of the Jagellonian Dynasty", *Acta Poloniae Historica* 52, 1985, pp. 65-87.
6. Tazbir, J., *A State without Stakes: Polish Religious Toleration in 16th and 17th Centuries*, New York, 1973.
7. קליק יהודית, היהודים וכנסיות נוצריות שונות בממלכת פולין-ליטא: אפיון דפוסי מגעים והשוואה, הקונגרס העולמי למדעי היהדות 12, ב (1997) 103-111.
8. תא-שמע ישראל משה, לתולדות היהודים בפולין במאות הי"ב-הי"ג, ציון נ"ג (תשמ"ח), עמ' 347-370.